

УДК 658.15.(477)

І.О. Журба, канд. екон. наук, доцент**Б.О. Белов**, канд. екон. наук, доцент

Черкаський державний технологічний університет, м. Черкаси, Україна

ЕКОНОМІЧНА ПРИРОДА ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розкрито якісні ознаки та особливості фінансових ресурсів; зроблено спробу визначити й охарактеризувати «фінансові ресурси» як самостійну економічну категорію; також проведено оцінювання ролі фінансових ресурсів як універсального виду ресурсів.

Ключові слова: фінансові ресурси, капітал, кредит, прибуток, ефективність господарювання, економічне благо.

В данной статье раскрыты качественные признаки и особенности финансовых ресурсов; сделана попытка определить и охарактеризовать «финансовые ресурсы» как самостоятельную экономическую категорию; также проведено оценивание роли финансовых ресурсов как универсального вида ресурсов.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, капитал, кредит, прибыль, эффективность хозяйствования, экономическое благо.

This article deals with qualitative features and peculiarities of financial resources. An attempt was made to identify and describe “financial resources” as an independent economic category, also the role of financial resources as universal type of resource was evaluated.

Key words: financial resources, capital, profit, credit, the efficiency of economy, economic benefit.

Постановка проблеми. У сучасних умовах, коли економічна ситуація в Україні знаходиться вкрай нестійкому фінансовому стані, процес залучення таких специфічних видів економічних ресурсів, як фінансові, є підґрунтям стабільності, надійності і подальшого розвитку вітчизняної фінансової системи, як в цілому, так і на регіональному рівні. Тому від процесів залучення фінансових ресурсів власне економічними суб'єктами в більшій мірі залежить сама можливість задоволення суспільних потреб, реальне покращення фінансово-економічного стану і підвищення рентабельності виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та практичні аспекти вищезначеної проблеми досліджували І. Бланк, О. Васирик, М. Грідчина, О. Гудзь, Г. Кірейцев, В. Опарін, Д. Полозенко, П. Стецюк, В. Федосов, С. Юрій та інші вітчизняні науковці. Ґрунтовні дослідження питань капіталу та фінансових ресурсів проводилися в працях зарубіжних та російських дослідників – А. Гропеллі, Е. Нікбахта, В. Хорна, Л. Гапенські, Лі Ченга, Л. Крушвіца, І. Балабанова, А. Іванова, В. Ковальова.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У багатьох виданнях з питань фінансів не приділяється достатньої уваги питанням, що пов'язані з визначенням сутності фінансових ресурсів. Крім того, у фінансових словниках чітко не розмежовується поняття фінансових ресурсів держави і підприємства, оскільки більша частина суспільного багатства дійсно знаходиться в руках держави.

Разом з тим між фінансовими ресурсами держави і фінансовими ресурсами господарюючих суб'єктів є розбіжності, які проявляються передусім, у джерелах формування та напрямках використання.

Крім того, існують суттєві розбіжності в джерелах формування фінансових ресурсів та їх використання у підприємств і організацій, що засновані на різних організаційно-правових формах власності.

Мета статті полягає в розкритті якісних ознак і особливостей фінансових ресурсів, що допомагають ідентифікувати їх від інших фінансових категорій.

Виклад основного матеріалу. Однією з головних потреб людини в сучасному світі є володіння фінансовими ресурсами, як акумульованими економічними можливостями, а здатність фінансових ресурсів задовольняти її, характеризує їх як благо. Ця потреба примушує підприємців працювати, а володіння якомога більшою частиною вартості і можливістю її розподіляти є головною метою багатьох сфер бізнесу.

Фінансові ресурси є економічним благом. Прибуткові операції з вартістю характеризують фінансові ресурси як продукт праці. Здатність ресурсів задовольняти потреби

людей свідчить про наявність споживчої вартості, а можливість бути обмінними – мінової вартості [5]. Подібні характеристики дозволяють зробити висновок про те, що фінансові ресурси – це товар. З позиції товару, для фінансових ресурсів можливо використовувати поняття корисності і суб'єктивної вартості.

Згідно з трудовою теорією вартісна ціна товару визначається суспільно необхідними затратами праці на його виробництво, тобто мова йде про те, скільки в середньому в суспільстві на сьогодні коштує виробництво одиниці фінансових ресурсів. Разом з тим, у процесі обміну на ринку відбувається співставлення вартості товарів і можливість відхилення кінцевої ціни від тієї, яка була визначена раніше, залежно від прихильностей покупця і його думки про цінність цього товару. Тому кінцева цінність товару визначається на ринку і залежить від його цінності і корисності для покупця. Наприклад, для підприємств цінність фінансових ресурсів значною мірою може відрізнятися залежно від особливостей організації виробництва, сезонних та інших факторів. До речі, цільове призначення кредитів, що потребують підприємства, змушують банки використовувати індивідуальний підхід при видачі позики, який враховує в її ціні всі можливі аспекти заходу, що кредитується. В такому випадку, вартість із об'єктивної властивості товару (так як вона утворюється при його виробництві, а отже притаманна йому з самого початку) перетворюється в суб'єктивне, так як вимірюється на ринку. В кожному конкретному випадку, при напрацюванні фінансових рішень, потрібно вирішувати цю проблему і співставляти як витрати праці на одиницю ресурсу, так і їх корисність.

Часто суб'єктивну цінність пов'язують з рідкістю блага і саме тому виділяють два види корисності: а) абстрактну, тобто здатність блага задовольняти потребу; б) конкретну (суб'єктивну), що відноситься до визначеної одиниці блага. Суб'єктивне оцінювання залежить від наявного запасу блага і від ступеня насичення потреби ним.

Так згідно з *законом спадної корисності*, по мірі задоволення потреби у фінансових ресурсах ступінь насичення росте, а величина корисності кожної додаткової їх одиниці зменшується. Цінність блага визначається корисністю його граничної одиниці, що задовольняє найменш значиму потребу [2]. І дійсно, при потребі в 100 одиниць фінансових ресурсів, із яких 99 вже отримані, чи така важлива потреба в останній (тобто найменш нагальній)? Корисність останньої одиниці блага, тобто тієї одиниці, яка задовольняє найменш нагальну потребу в ньому, і є гранична корисність. Розрізняють загальну корисність всієї сукупності блага і граничну корисність його одиниці.

Саме тому вартість кредитних фінансових ресурсів у відносному вираженні на одиницю вище для незначної суми, а з насиченням потреби в ресурсах, все менша кількість господарюючих суб'єктів готові сплачувати їх кожен додаткову одиницю, що здійснює загальний знижувачий вплив на ціну.

Вплив здійснює також *бюджетне обмеження*, тобто неможливість заплатити більшу суму. Воно призводить до того, що покупець ресурсів повинен зробити вибір на користь визначеної комбінації їх покупок, максимізуючи корисність у заданих бюджетних рамках. Умова споживчої рівноваги настає при рівному співвідношенні граничної корисності товарів до їх цін.

Попит на фінансові ресурси пред'являється, в тому числі і на фактор виробництва, тобто для виробничого споживання. Унікальність цього виду ресурсів полягає в тому, що він трансформується безпосередньо і з мінімальним часовим лагом у будь-який інший вид ресурсів. Коли мова йде про попит на ресурси як на фактор виробництва, то мається на увазі в тому числі попит, необхідний для придбання капіталу у фізичній формі (обладнання і т. ін.), тобто необхідно розрізняти форму, в якій пред'являється попит і зміст цього попиту.

Виходячи з тотожності фінансових ресурсів і капіталу, розглянемо *фактор виробництва* більш детально. Ще на ранніх стадіях економічної науки розрізняли капітал матеріалізований у будівлях, спорудах та ін., що отримав назву основного. Виділяють також і оборотний капітал [5]. Подібний підхід відомий нам і сьогодні, хоча він скоріше характеризує західний досвід господарювання. В українській практиці складові капіталу відомі під назвою основних і оборотних засобів. Фінансових.

Факторним доходом на капітал виступає відсоток, а отже результуючим показником діяльності будь-якого господарюючого суб'єкта виступає показник ефективності використання його активів, що підкреслює тотожність фінансових ресурсів і капіталу.

Так як з допомогою капіталу можна виробити більшу кількість продукції (або збільшити свій доход), то він володіє продуктивністю. І якщо будь-який інший фактор виробництва створюється поза економічною системою, то капітальні блага постають як фактор, що виробляється самою економічною системою. Чиста продуктивність капіталу – це різниця між сумою споживчих благ, що вироблені з допомогою капіталу, і сумою споживчих благ, що довелося пожертвувати для створення капіталу. У відносному вираженні цей показник представляє собою виражений у відсотках дохід на капітал, або природну норму відсотку (нагадаємо, що приносить дохід – це природна властивість капіталу). Поняття чистої продуктивності капіталу пов'язане з поняттям дохідності капіталовкладень і попиту на капітал.

Суб'єкти господарювання сьогоднішні блага оцінюють дорожче майбутніх благ – така їх поведінка отримала назву *часової переваги*. Відсоток виступає регулятором суперечок покупця і продавця ресурсів. Ставка відсотку (норма відсотку) є співвідношенням доходу на капітал, наданий у позику до розміру запозиченого капіталу, і виражається у відсотках.

Існування альтернативних можливостей комбінації різних факторів виробництва передбачає, що одна і та ж величина випуску продукції може бути досягнута їх різними поєднаннями. Звідси існує варіант, що забезпечує оптимальне використання факторів. Гранічним продуктом фактора виробництва є продукт, отриманий у результаті використання додаткової одиниці цього фактора. Саме від величини продукту залежить попит, що пред'являється господарюючим суб'єктам на цей фактор. Збільшення внеску одного фактора, при незмінності інших, призводить до спадної віддачі цього фактора виробництва.

Межею введення фактора є рівність граничного продукту, що виробляється з допомогою цього фактора, і ціни, що сплачується за його використання. Припустимо, залучаючи у свій оборот додаткові фінансові ресурси, необхідно слідкувати за тим, щоб їх ціна не виявилася вищою від їх граничної продуктивності. Таким чином, гранична продуктивність фінансових ресурсів є мірою внеску у виробництво продукту і, звідси, будь-який господарюючий суб'єкт у ринковій економіці повинен порівнювати свої граничні доходи і граничні витрати; універсальність і оперативність трансформації цього виду ресурсів; можливості з його використання порівняно з іншими факторами.

Існує й оптимальний рівень інтенсивності використання (експлуатації) фактора виробництва, при якому віддача від його використання не перевищує темпів його відновлення. Наприклад, фінансові можливості будь-якого підприємства обмежені темпами росту і накопичення власних фінансових ресурсів, у іншому випадку – можлива втрата фінансової стійкості.

Оптимальне ж співвідношення факторів виробництва встановлюється на основі рівності відношень їх граничних продуктів і цін. Заміщення одного фактора виробництва іншим доцільно проводити до тих пір, поки об'єм продукту фактора виробництва не виявиться пропорційним ціні цього фактора. Раціональна економічна поведінка суб'єкта господарювання передбачає, що більш дорогий фактор виробництва буде заміщуватися більш дешевим [4].

Слід пам'ятати, що будь-яке підприємство володіє вже вищезгаданим бюджетним обмеженням, тобто придбання факторів за рахунок фінансових ресурсів обмежено, як правило, власними фінансовими можливостями, в рамках яких і встановлюється бажане та можливе поєднання факторів з врахуванням затрат на їх придбання й затрат наступного виробництва цього обсягу продукції.

Проблема обмеженості фінансових ресурсів визначає і проблему альтернативності їх використання. Мова йде не тільки про закупівлю факторів виробництва, але й про можливі альтернативи виробництва, а отже і про застосовуваність фінансових ресурсів в економіці. Саме ця, актуальна на сьогодні проблема, визначає, на нашу думку, і темпи економічного зростання в країні. Підприємство повинно вирішити для себе дилему – куди направляти фінансові потоки: у виробничу сферу (наприклад на виробництво товару 1 чи товару 2 і т. ін.) і тоді виробнича діяльність буде розвиватися та вдосконалюватися, чи у невиробничу. Звичайно розвиток ринкових відносин робить ймовірним перехід на новий рівень виробничих можливостей навіть за наявних бюджетних обмежень шляхом використання нових технологій, наукових відкриттів, і, звичайно ж, інформаційних ресурсів. Зазначимо, що виокремлена інвестиційна функція фінансових ресурсів, будучи альтернативою їх виробничого використання, може, за умілої організації фінансової роботи, підвищити ефективність усієї діяльності господарюючого суб'єкта, тобто роблячи акцент на капіталізації ресурсів, можливо потім збільшити фінансові потоки у виробничу сферу.

Фінансові потоки, які циркулюють на рівні підприємств, концентруються в найбільш дохідних галузях, роблячи можливим їх пріоритетний розвиток, а зосередженість і перетікання фінансових ресурсів означає розвиток тієї чи іншої їх системи. В кінцевому результаті ми виходимо на проблему економічного зростання в державі.

Саме таким чином відбувається первинний розподіл наявних у підприємства фінансових ресурсів (на фактори виробництва), наступна спеціалізація виробництва, галузева приналежність, експортна орієнтація країни. Цей механізм розподілу фінансових ресурсів багато в чому пояснює формування показників матеріало- і капіталомісткості продукції, а також і, найчастіше, неможливість швидкої зміни спеціалізації і займаної ринкової ніші.

Отже, алгоритм максимізації доходу буде мати такий вигляд: придбання і використання найдешевшого фактора виробництва (1 вигода), випуск продукції, що користується попитом (2 вигода), реалізацію продукції на «ринку, що розвивається» (3 вигода), перевищення темпів зростання над темпами накопичення (4 вигода). Зазначимо, що цей алгоритм може застосовуватись на всіх рівнях господарювання.

Альтернативність виробництва того чи іншого товару пов'язана з поняттям альтернативної вартості, тобто збільшуючи виробництво одного товару, підприємство несе витрати втрачених можливостей, наприклад, по виробництву іншого чи по інвестиційним вкладенням. І сутність економічного закону *зростаючих витрат* проявляється в тому, що під час збільшення виробництва одного товару, неминуче збільшуються затрати, які виражені в кількості товару альтернативного випуску, тобто відбувається зростання витрат втрачених можливостей.

При одночасному збільшенні всіх факторів виробництва (до цього ми розглядали наслідки зміни одного фактора) відбувається процес збільшення випуску продукції в тій же, чи в більшій мірі. Цей закон також відомий як *економія на масштабі виробництва* [6]. Припустимо, що затрати фінансових ресурсів і праці збільшаться на 10 відсотків, а зростання обсягів випуску – на 15 відсотків. Це пояснюється так: 1) при крупномасштабному виробництві ефективна спеціалізація, що збільшує продуктивність праці; 2) можливе застосування прогресивних технологій і наукових досліджень; 3) відбувається відносне зменшення постійних витрат.

Але існує межа, коли гранична продуктивність сукупності факторів виробництва починає зменшуватися. Тому логічніше *вести мову не про збільшення масштабів виробництва, а про їх економічну обґрунтованість чи доцільність*. Економічна доцільність передбачає, що діяльність повинна бути прибутковою. Отже, економічна доцільність стає, по суті, основою розширеного відтворення ресурсів і економічного зростання. Додамо, що існує і фінансове зростання, що представляє собою безперервне розширене відтворення фінансових ресурсів підприємства. В кінцевому підсумку, саме наявність більшої величини фінансових ресурсів після кожного циклу відтворення, означає прибуткову діяльність підприємства і можливість для їх наступного використання. Враховуючи аспекти застосовності фінансових ресурсів та універсальності останніх, зазначимо, що сучасна економічна експансія здійснюється у вигляді захоплення сфер найбільш вигідного застосування фінансових ресурсів у тій чи іншій країні (регіоні), а це в кінцевому результаті, здійснює вплив на економічну безпеку цих країн.

Висновки і пропозиції. Підсумовуючи все вищесказане, зазначимо, що фінансові ресурси підприємств – це складна економічна категорія. В сучасній ринковій економіці, за відносної стабільності, розуміння фінансових ресурсів підприємств, як безпосередньо грошових коштів та їх еквівалентів не знайшло відображення в економічній літературі. Фінансові ресурси або ототожнюються з фондами грошових коштів, або з грошовими доходами і надходженнями. На наш погляд, фонди грошових коштів можуть і не утворюватися в організаціях, а доходи і надходження не обов'язково мають грошову форму. Сучасні економічні умови вимагають чіткості та ясності визначення фінансових ресурсів, універсального для будь-якої економічної системи. Фінансові ресурси організації, на нашу думку, – самостійна категорія, яка представляє собою грошові кошти та їх еквіваленти, що знаходяться в розпорядженні в кожен визначений момент часу і постійно змінюються в процесі їх формування і використання.

Роль фінансових ресурсів у підприємницькій діяльності складно переоцінити, оскільки вони безпосередньо і в найкоротші строки здатні перетворюватися в будь-який інший вид економічних ресурсів, і крім того, забезпечувати кругообіг останніх. Тому від наявності у підприємства достатньої кількості фінансових ресурсів на пряму залежить успішність підприємницької діяльності і надійності організації як ділового партнера. В умовах розвинутого ринку суттєво підвищується відповідальність господарюючих суб'єктів за фінансування своєї діяльності. У зв'язку з цим виникає необхідність в умілому управлінні як підприємства в цілому, так і його фінансовими ресурсами, з метою їх самозбільшення.

Список використаних джерел

1. Балабанов І. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом: [учебное пособие] / І. Т. Балабанов. – Москва – Харьков – Минск: Питер, 2006. – С. 318.
2. Ван Хорн Дж. К. Основы управления финансами: пер. с англ. / Ван Хорн Дж. К.; гл. ред. Я. В. Соколов. – М.: Финансы и статистика, 1996. – 800 с.
3. Гудзь О. Є. Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств / О. Є. Гудзь. – К.: ННЦ «Ін-т аграрної економіки», 2007. – 578 с.
4. Опарін В. М. Фінансові ресурси: проблеми визначення та розміщення / В. М. Опарін // Вісник НБУ. – 2000. – № 5. – С. 26-31.
5. Пиндайк Р. Микроэкономика: сокр. пер. с англ. / Р. Пиндайк, Д. Рубинфельд; науч. ред.: В. Т. Борисович, В. М. Полтерович, В.И. Данилов [и др.]. – М.: Экономика, Дело, 1992. – 510 с.
6. Теорія фінансів: підручник / [П. І. Юхименко, В. М. Федосов, Л. Л. Лазебник та ін.]; за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 576 с.
7. Фінансовий менеджмент: підручник / [А. М. Поддєрьогін, М. Д. Білик, Л. Д. Буряк та ін.]; кер. кол. авт. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. – К.: КНЕУ, 2005. – 535 с.